

ביאור הדף מסכת בבא בתרא דף ק"ט

בפרשת פנחס נאמרו בתורה דיני ירושות. ונאמר בפסוקים כך:

"ואל בני ישראל תדבר לאמר, איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו. ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו. ואם אין לו אחים ונתתם את נחלתו לאביו. ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשאר הקרוב אליו ממשפחתו וירש אתה וגו'".

ומבואר בפסוקים שאדם שיש לו בנים הבן קודם לשאר הקרובים לרשת את אביו, ואם אין לו בן ויש לו בת ביתו קודמת לשאר קרובים, ואם אין לו בת ויש לו אחים הם קודמים לרשת אותו, ואם אין לו אחים יש אחים לאביו הם קודמים לרשת אותו.

אמנם במשנה התבאר שאדם שמת בלא בנים ובנות, אביו קודם לרשת אותו יותר מאחיו של המת, והביאה הגמרא ברייתא שאומרת שדין זה נלמד מהפסוק "ונתתם את נחלתו לשאר הקרוב אליו" ושאר הכוונה לאביו.

ושאלת הגמרא מדוע לא לומדים מהפסוק ב"שאר" שהאב קודם אפילו לבת, ולכן אם אדם מת והניח בת ואביו חי, אביו ירש אותו ולא בתו.

ועונה הגמרא שהרי נאמר בפסוק "לשאר הקרוב" ו"הקרוב" משמע שמי שיותר קרוב הוא קודם, ובת קרובה יותר לאביה, מאשר אביו.

ומבאר הגמרא שכפי שלעניין יבום אם אדם הותר בן או בת אשתו פטורה מיבום, ובן ובת שווים בזה. כך לגבי קורבתם לאב בן ובת שווים, וכפי שבן קודם לירש את אביו לפני כל הקרובים, כך גם הבת.

ושאלת הגמרא שאולי נאמר ש"שאר" שנאמר בפסוק בא ללמד שהאב קודם לאחיו וירש לפניהם את בנו המת, אך אינו קודם לאחי המת, אלא הם קודמים לו בירושה. ולכן אם מת יוסף בנו של יעקב, אחיו ראובן קודם לירש אותו יותר מאביו יעקב, ורק בא הפסוק לומר שאביו יעקב קודם לאחיו עשיו לרשת את יוסף בנו.

ודוחה הגמרא שאין צורך בפסוק כדי לומר שהאב קודם לאחי האב שהרי אחי האב יורשים את בנו רק מכח האב, ולכן לא יתכן שאם האב קיים הם ירשו אותו ולא האב עצמו.

ולמעשה למדה הגמרא שהאב יורש את בנו אפילו שאין הדבר כתוב במפורש בפסוקים, ממה שנאמר בפסוק "ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשאר הקרוב אליו ממשפחתו".

ושאלת הגמרא שהרי בסדר הפסוקים נאמר קודם שאחי המת יורשים אותו, ולאחר מכן שאחי אביו יורשים אותו, ורק לאחר מכן נאמר ש"שאר" יורש את המת, ואם כך רואים שאחי המת ואחי האב קודמים לשאר דהיינו לאב עצמו.

ועונה הגמרא שהרי וודאי שהפסוקים כתובים שלא כסדרן שהרי כתוב קודם אחי האב, וודאי שהאב קודם לאחיו כי הם יורשים מכוחו, אלא סמך הפסוק על מה שנאמר "הקרוב" שנדע שהקרוב יותר קודם בירושה.

ומביאה הגמרא שיש תנא שלומד את הדין שהאב קודם לאחי מת לרשת את בנו מפסוק אחר, ולא מהפסוק "שאר". ששנינו בברייתא, שדרש רבי ישמעאל ברבי יוסי על הפסוק "איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו" שבמקום שיש למת בת אתה מעביר נחלה מן האב לבת, אבל אין אתה מעביר נחלה מן האב במקום שיש למת אחים.

ושאלת הגמרא שאולי בא הפסוק לומר שבמקום שיש בת אתה מעביר נחלה מן האחים, אך אם האב קיים הוא קודם אפילו לבת.

ועונה הגמרא שאם היה הדין שהאב קודם לבת, לא היה הפסוק צריך לומר "והעברתם נחלתו לבתו" אלא ונתתם.

ושואלת הגמרא לדעת רבי ישמעאל בר' יוסי שלומדים שהאב קודם לאחי המת מ"והעברתם" מה הוא ילמד מהפסוק "לשארו", ועונה הגמרא שהוא סובר כפי שהתבאר בברייתא אחרת ששאר הכוונה לאשתו, ולומדים מהפסוק "ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב אליו" שהבעל יורש את אשתו.

ושואלת הגמרא לדעת הסובר שלומדים שהאב קודם לאחים לרשת את בנו מהפסוק "לשארו" מה הוא לומד מהפסוק "והעברתם".

ועונה הגמרא שהוא לומד מהפסוק את מה שלמד רבי בברייתא שבכל דיני הירושה נאמרה לשון נתינה וכאן נאמרה לשון של העברה ללמדינו שאין לך יורש שמעביר נחלה משבט לשבט אלא הבת, הואיל ובנה ובעלה יורשין אותה, ואם היא ירשה נחלה מאביה שהוא משבט אחד, כשהייתה נשואה לאדם משבט אחר כשהיא מתה הוא ירשה, ונמצאת נחלה עוברת משבט לשבט.

ושואלת הגמרא לדעת הסובר שלומדים מ"שאר" שהאב יורש את בנו, מהיכן לנו ששאר הכוונה לאב, שאם זה מהפסוק שאומר "שאר אביך הוא", הרי באותה הפרשה נאמר גם "שאר אמך היא" ואם כך אולי נאמר שהכוונה לאם.

וביאר רבא שלא יתכן לומר שהכוונה לאם אף שאף היא נקראת שאר, שהרי נאמר בפסוק "ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב אליו **ממשפחתו** וירש אתה" ורק משפחת האב קרויה משפחה אך משפחת אם אינה קרויה משפחה, שהרי נאמר בפסוק בכמה מקומות "למשפחותם לבית אבותם".

ושואלת הגמרא על מה שהתבאר שמשפחת האם אינה קרויה משפחה, שהרי בספר שופטים הובא מעשה בנער שהיה כהן לעבודה זרה בפסלו של מיכה, ועל אותו הנער נאמר "ויהי נער מבית לחם יהודה ממשפחת יהודה והוא לוי והוא גר שם", ולכאורה תמוה כיצד יתכן שהוא לוי אם הוא משבט יהודה ולא משבט לוי. אלא מדייקת הגמרא שאביו היה לוי ולכן הוא לוי אך אמו מיהודה, ורואים שאף שאמו מיהודה הוא קרוי ממשפחת יהודה, וממילא רואים שמשפחת האם קרויה משפחה.

וניסה רבא בר רב חנן לתרץ ולומר שהוא באמת היה משבט יהודה מצד אביו, אלא **ששמו** היה לוי. ושואלת הגמרא שהרי בהמשך הפסוקים הובא שאמר מיכה "עתה ידעתי כי ייטיב ה' לי כי היה לי הלוי לכהן", ומשמע ששמו במה שהלוי נהיה כהן לעבודה הזרה שלו, ומשמע שהוא היה לוי ממש, ועונה הגמרא שאף שם אפשר לבאר שכוונתו הייתה לומר שמי ששמו לוי נהיה לכהן.

אך דוחה הגמרא את דברי רבא בר רב חנן שהרי לא לוי היה שמו אלא יהונתן היה שמו שנאמר בשופטים שלאחר שפסלו של מיכה נגנב על ידי שבט דן "ויהונתן בן גרשם בן מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני".

ואמנם אומרת הגמרא שמפסוק זה עצמו קשה, שהרי יהונתן היה בנו של גרשום בנו של משה רבינו ולא של מנשה, וכפי שנאמר בדברי הימים "בני משה גרשם ואליעזר". ואלא מתוך שעשה יהונתן מעשה מנשה מלך ישראל שעבד עבודה זרה, תלאו הכתוב במנשה, ומאותה הסיבה שהוא עשה מעשה מנשה שבא משבט מיהודה תלאו הכתוב כאן ביהודה ולכן נאמר עליו ממשפחת יהודה". וממילא אי אפשר ללמוד מכאן שמשפחת האם קרויה משפחה כי לא מדובר כאן על משפחת האם.

ואמר רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יוחי שמכאן רואים שתולים את הקלקלה במקולקל.

אמנם רבי יוסי בר חנינא אמר שלומדים זאת מפסוק אחר במלכים שנאמר שם על אדוניה בן חגית שרצה למלוך "וגם הוא טוב תואר מאד ואותו ילדה אחרי אבשלום", ולכאורה קשה שהרי אמו של אבשלום לא הייתה אמו של אדניה, שהרי אדניה היה בנה של חגית, ואבשלום היה בנה של מעכה,

ואלא מתוך שעשה אדוניה מעשה אבשלום שמרד במלכות תלאו הכתוב באבשלום, ורואים שתולים את הקלקלה במקולקל.

ואמר רבי אלעזר שלעולם ידבק אדם בטובים, שהרי משה שנשא בת יתרו שפיטם עגלים לעבודה זרה, יצא ממנו יהונתן שהיה כהן לעבודה זרה, אך אהרן שנשא את ביתו של עמינדב יצא ממנו פנחס.

ותמהה הגמרא שהרי פנחס היה אף הוא מצאצאיו של יתרו, שהרי נאמר בפסוק "ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה", ומבינה הגמרא שהכוונה שהוא לקח אשה מבנות יתרו שפיטם עגלים לעבודה זרה, ודוחה הגמרא ומבארת שהכוונה שאלעזר לקח אשה מבנות יוסף שפטפט ביצרו (דהיינו שנלחם ביצרו).

ועדיין שואלת הגמרא שהרי בשעה שהרג פנחס את זמרי בן סלוא נשיא שבט שמעון שבא על המדיינית, היו השבטים מבזים אותו ואומרים ראיתם בן פוטי זה, שפיטם אבי אמו עגלים לעבודה זרה, והוא יהרוג נשיא שבט מישראל, וכוונתם הייתה ליתרו, ורואים שפנחס אף הוא היה צאצא של יתרו.

ועונה הגמרא שאמנם פנחס היה גם מצאצאיו של יוסף וגם מצאצאיו של יתרו, והיינו שאחד מהוריה של אמו אביו או אמו היו משבט יוסף, ואחת מהם היו מצאצאיו של יתרו.

וכך מדייקת הגמרא מהפסוק עצמו שאומר "מבנות פוטיאל" ומשמע שהיתה בת של ב' פיטפוטים, גם יתרו שפיטם עגלים וגם יוסף שפטפט ביצרו. (ואמנם הרשב"ם מבאר שאותה האם הייתה דור שלישי או רביעי ליתרו ולא בתו ולכן היה פנחס קרוב יותר לנחשון מאשר ליתרו).